

FRANSUZ PAREMIOLOGIYASI VA SEMANTIK OPPOZITSIYANING NAZARIY ASOSLARI

Suvonova Nigorabonu Nizomiddinovna
Samarqand davlat chet tillar instituti professori.
Muxitdinova Jasmina Muxitdin qizi
Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi.

muxitdinovva@icloud.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20080357>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada paremiologiya fanining nazariy asoslari, uning tilshunoslik tizimidagi o'ri hamda fransuz paremiologiyasining lingvokulturologik xususiyatlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda paremiologik birliklarning semantik, strukturaviy va pragmatik jihatlari o'rganilib, semantik oppozitsiya tushunchasi strukturalizm va kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan izohlanadi. Ayniqsa, "hayot - mamot" oppozitsiyasi universal konseptual kategoriya sifatida chuqur tahlil qilinadi. Fransuz va o'zbek paremiologiyasi qiyosiy asosda o'rganilib, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlanadi.

Kalit so'zlar: paremiologiya, maqol, matal, semantik oppozitsiya, lingvokulturologiya, strukturalizm, kognitiv tilshunoslik, konsept.

Til inson tafakkuri va ijtimoiy ongining asosiy ifoda vositasi bo'lib, u jamiyatning tarixiy rivojlanishi, madaniy qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiradi. Til tizimida alohida o'rin egallovchi birliklardan biri paremiologik birliklar hisoblanadi. Paremiologiya maqol, matal, aforizm va hikmatli so'zlarni o'rganadigan tilshunoslik sohasi sifatida xalq donishmandligining lingvistik ifodasini tashkil etadi.

Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, paremiologik birliklar "xalq tajribasining konsentrlashgan, qisqa va obrazli shakli" sifatida talqin qilinadi. Shu sababli ular nafaqat lingvistik birlik, balki madaniy va falsafiy fenomen sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy tilshunoslikda semantik oppozitsiya tushunchasi muhim nazariy kategoriya sifatida qaraladi. Ferdinand de Saussure fikricha, til tizimi qarama-qarshiliklar asosida qurilgan bo'lib, har bir birlik o'z qiymatini boshqa birliklarga nisbatan oladi. Shu bois oppozitsiya tilning ichki strukturaviy mexanizmi hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, paremiologik birliklar va semantik oppozitsiya o'zaro bog'liq holda hali yetarli darajada kompleks o'rganilmagan.

Mazkur tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlarga asoslanadi:

- **Struktural metod** - til birliklari o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash
- **Semantik tahlil** - ma'no komponentlarini ajratish
- **Qiyosiy metod** - fransuz va o'zbek maqollarini solishtirish
- **Lingvokulturologik metod** - madaniy mazmunni ochib berish
- **Kognitiv yondashuv** - konseptual strukturalarni tahlil qilish

Tadqiqot materiali sifatida fransuz va o'zbek paremiologik birliklari hamda lingvistik nazariy manbalar olindi.

Paremiologiya yunoncha *paroimia* “maqol” va *logos* “ta’limot” soʻzlaridan kelib chiqqan boʻlib, maqollar haqidagi fan sifatida shakllangan. Bu soha tilshunoslikning frazeologiya, stilistika va pragmatika bilan chambarchas bogʻliq tarmogʻi hisoblanadi.

Paremiologik birliklar quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

- *barqarorlik*
- *qisqalik*
- *obrazlilik*
- *umumxalq xarakteri*
- *didaktik mazmun*

Vinogradov taʼkidlaganidek, frazeologik birliklar “tilning ekspressiv imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita” hisoblanadi.

Semantik oppozitsiya – bu til birliklari oʻrtasidagi maʼno qarama-qarshiligidir. Bu tushuncha struktural tilshunoslikning asosiy kategoriyalaridan biri hisoblanadi.

Oppozitsiya quyidagi turlarga boʻlinadi:

1. **Gradual oppozitsiya:** Oraliq bosqichlarga ega: issiq - iliq - sovuq
2. **Komplementar oppozitsiya:** Mutlaq inkor: tirik - oʻlik
3. **Reversiv oppozitsiya** Harakat yoʻnalishi qarama-qarshi: kirish – chiqish

Saussure nazariyasiga koʻra, til birliklari oʻzaro qarama-qarshilik orqali maʼno kasb etadi.

Kognitiv tilshunoslikda oppozitsiya inson tafakkurining asosiy modeli sifatida qaraladi.

Lakoff va Johnson fikricha, inson tafakkuri metafora va qarama-qarshilik asosida tashkil topgan.

Masalan:

- *yorugʻlik – qorongʻulik*
- *yaxshilik – yomonlik*

Bu hodisa “binary conceptualization” deb ataladi.

Fransuz paremiologiyasining xususiyatlari

Fransuz maqollari quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

- *falsafiy chuqurlik*
- *abstrakt tafakkur*
- *metaforiklik*
- universal mazmun

Misol uchun bir qancha maqollarni keltirsak.

- *Qui cherche trouve*
- *L'union fait la force*
- *Le temps, c'est de l'argent*

Mieder taʼkidlaganidek, maqollar “universal insoniy tajribaning lingvistik ifodasidir”.

Maqollarda oppozitsiya maʼnoni kuchaytiradi:

- *yaxshilik – yomonlik*
- *mehnat – rohat*
- *sabr – gʻalaba*

Bu qarama-qarshiliklar xalq tafakkurining dualistik xarakterini koʻrsatadi.

Bu oppozitsiya universal semantik kategoriya boʻlib, quyidagi maʼnolarni ifodalaydi:

Hayot: rivojlanish, harakat, mavjudlik.

Mamot: tugash, to‘xtash, yo‘q bo‘lish.

Fransuz tilida:

- *vie*
- *mort*

Bu oppozitsiya falsafiy va ekzistensial mazmunga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, semantik oppozitsiya til tizimining asosiy strukturaviy mexanizmi hisoblanadi. U nafaqat lingvistik, balki kognitiv va madaniy hodisa sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Fransuz paremiologiyasida oppozitsiya falsafiy tafakkur bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek paremiologiyasida u ko‘proq amaliy hayotiy tajribaga asoslanadi.

Paremiologiya tilshunoslikning muhim sohasi bo‘lib, u xalq donishmandligini aks ettiradi.

Semantik oppozitsiya esa til tizimining asosiy prinsipi sifatida ma‘no hosil qilishda muhim rol o‘ynaydi. “Hayot-mamot” oppozitsiyasi inson tafakkurining universal kategoriyasi bo‘lib, barcha tillarda uchraydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saussure, F. de. (1916). *Cours de linguistique générale*.
2. Permyakov, G. L. (1988). *Osnovy paremiologii*.
3. Vinogradov, V. V. (1977). *Russkaya frazeologiya*.
4. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*.
5. Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*.
6. Abduazizov, A. (2012). *Tilshunoslik nazariyasi*.
7. Rahmatullayev, Sh. (2010). *O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati*.